

ПРО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

ПАМ'ЯТКА



МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Пам'ятка
про поводження з військовополоненими

Для співробітників національної поліції, територіальної оборони, цивільного населення.

Одеса –2022 р.

УКЛАДАЧ:

Ярмакі В.Х. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права факультету № 1 навчально-наукового інституту права та кібербезпеки ОДУВС

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Вдовиченко О.М. – Начальник управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП в Одеській області, полковник поліції.

Ніколаєв О.Т. – Доцент кафедри тактико-спеціальної, вогневої та фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції ОДУВС, к.політ.наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням

навчально-методичної ради

Одеського державного університету внутрішніх справ.

Протокол № 8 від 1 березня 2022 року

Ярмакі В.Х. «Пам'ятка щодо поводження з військовополоненими» (Для співробітників національної поліції, територіальної оборони, цивільного населення.). Одеса: ОДУВС, 2022. 16 с.

Зміст.

| | |
|---|----|
| 1. Вступне слово..... | 5 |
| 2. Загальні положення..... | 6 |
| 3. Загальні положення про захист військовополонених..... | 8 |
| 4. Початок полону..... | 9 |
| 5. Інтернування військовополонених..... | 10 |
| 5.1. Дисципліна..... | 10 |
| 6. Праця військовополонених..... | 10 |
| 7. Кошти військовополонених..... | 12 |
| 8. Відносини між військовополоненими і владою..... | 12 |
| 8.1. Скарги військовополонених на умови полону..... | 12 |
| 8.2. Кримінальні й дисциплінарні санкції..... | 13 |
| 8.3. Дисциплінарні стягнення..... | 13 |
| 8.4. Судовий процес..... | 14 |
| 9. Закінчення перебування в полоні. Звільнення та репатріація військовополонених після закінчення воєнних дій..... | 14 |
| 10. Смерть військовополонених..... | 15 |
| 11. Висновок | 16 |
| 12. Література..... | 16 |

Вступне слово.

В умовах військової агресії Російської Федерації вкрай актуальним постає питання захисту прав військовополонених. На сьогодні скоординована державна політика у сфері захисту прав військовополонених реалізується відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року.

Цим нормативно-правовим актом встановлено правила, яких повинні дотримуватися воюючі сторони при поводженні з військовополоненими. До Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року приєдналися понад 190 держав, тобто майже усі країни світу.

2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Військовополонені - це особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

- особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил;
- членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:
 - ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
 - вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
 - вони носять зброю відкрито;
 - вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни;
- членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує;
- осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільних осіб з екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують;
- членів екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітанів, лоцманів та юнг, а також екіпажів цивільних повітряних суден

- сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права;
- жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни.

Не вважаються військовополоненими, однак користуються пільгами та захистом, передбаченими Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими 1949 року **особи зі складу медичного та духовного персоналу**, затримані державою, що тримає в полоні, з метою надання допомоги військовополоненим. Також їм забезпечують усі можливості для надання медичної та духовної допомоги військовополоненим.

Важливо! На найманців не розповсюджується режим військового полону.

Специфічні терміни та поняття:

- **Інтернування** (франц. *interner* – оселяти, від лат. *internus* – внутрішній) – прийняття та примусове оселення під час збройного конфлікту нейтральною або іншою державою, що не є стороною конфлікту, осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили на її територію;
- **Держава-покровителька** — дипломатичний термін, який позначає державу, дипломатичне представництво якої в в одній країні представляє іншу країну. Або іншими словами, держава замість того щоб відправити до іншої держави своє дипломатичне представництво, призначає третю державу своєю покровителькою. Дипломатичне представництво такої держави-покровительки стає відповідальним за дипломатичні справи та інтереси громадян країни-протезе в країні перебування.

- **Репатріація** (від лат. *repatriate*) — повернення на Батьківщину, з поновленням їх громадянських прав, військовополонених та цивільних осіб, які під час війни опинилися за межами своєї країни та перебували тривалий час поза Батьківщиною.
- **Репресалії** (від лат. *repressalial* — утримувати, зупиняти) — дипломатичний термін, вид міжнародно-правових санкцій, це односторонні примусові заходи, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої з метою примусити припинити їх і прийняти запропоновані вимоги.

3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Військовополонені перебувають в руках ворожої держави, а не окремих осіб чи військових частин, які взяли їх у полон. Незалежно від відповідальності, яку можуть нести окремі особи, держава, що тримає в полоні, відповідає за поведження з військовополоненими. А у разі передачі на утримання військовополонених іншій державі, відповідальність за дотримання положень Женевської конвенції про поведження з військовополоненими 1949 року буде нести держава, що прийняла полонених. Отже, з моменту отримання статусу військовополоненого особа підпадає під захист цієї Конвенції, за дотриманням положень якої несе відповідальність держава, яка утримує військовополонених.

З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліцтву або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру.

Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки.

Застосування репресалій до військовополонених забороняється.

Держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечувати безоплатне утримання їх, а також надавати військовополоненим безоплатну медичну допомогу, якої вимагає їхній стан здоров'я.

4. ПОЧАТОК ПОЛОНУ

Кожний військовополонений під час допиту зобов'язаний повідомити лише своє прізвище, ім'я та військове звання, дату народження та армійський, полковий, особовий чи серійний номер або, якщо цього немає, іншу рівноцінну інформацію.

Будь-які фізичні чи моральні тортури та будь-яка інша форма примусу не можуть застосовуватися до військовополонених для одержання від них будь-яких відомостей. Військовополоненим, які відмовляються відповідати, не можна погрожувати, не можна їх ображати, переслідувати або вдаватися до обмежень їхніх прав.

Допит військовополонених здійснюється мовою, яку вони розуміють.

Усі речі та предмети особистого користування, за винятком зброї, транспорту, військового спорядження та військових документів, залишаються в розпорядженні військовополонених, так само, як металеві каски, протигази та подібні предмети особистого захисту. В їхньому користуванні залишаються також речі та предмети, необхідні для їхнього обмундирування або харчування, навіть якщо такі речі та предмети належать до офіційного військового спорядження.

Військовополонені завжди повинні мати при собі документи, що посвідчують особу. Держава, що тримає в полоні, видає такі документи особам, що їх не мають.

Відмітні знаки й знаки державної належності, нагороди та предмети, які мають насамперед особисту або суб'єктивну цінність, не можна відбирати у військовополонених.

Військовополонених після захоплення їх у полон евакуюють якомога скоріше до таборів, розміщених у зоні, що знаходиться на достатній відстані від зони бойових дій, для того щоб вони перебували в безпеці.

Військовополонених не можна без необхідності наражати на небезпеку під час очікування евакуації із зони бойових дій.

5. ІНТЕРНУВАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Держава, що тримає в полоні, забезпечує військовополонених, яких евакуюють, продуктами й питною водою в достатній кількості, а також необхідним одягом і надає їм необхідну медичну допомогу. Держава, що тримає в полоні, уживає всіх необхідних заходів для гарантування їхньої безпеки під час евакуації та якомога швидше складає список евакуйованих військовополонених.

5.1. Дисципліна.

Кожний табір військовополонених безпосередньо підпорядковується відповідальному офіцеру, який входить до складу регулярних збройних сил держави, що тримає в полоні.

Носіння відмітних знаків і знаків державної належності, а також нагород дозволяється.

Застосування зброї проти військовополонених, зокрема проти тих, які тікають або намагаються здійснити втечу, є надзвичайним заходом, якому завжди повинні передувати попередження, що відповідають обставинам.

6. ПРАЦЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Держава, що тримає в полоні, може використовувати працю військовополонених, які є працездатними, беручи до уваги їхній вік, стать, військове звання та фізичну здатність виконувати певну роботу.

Якщо офіцери або прирівняні до них особи просять надати їм прийнятну роботу, то для них її по можливості знаходять, але за жодних обставин їх не можна примушувати працювати.

Крім робіт, пов'язаних з керуванням табором, уведенням його в експлуатацію або утриманням і технічним обслуговуванням, військовополонених можна примушувати виконувати лише ті види робіт, які включено до таких класів:

а) сільського господарства;

б) галузей промисловості, пов'язаних з виробництвом або видобутком сировини, а також обробних галузей промисловості, за винятком металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості; громадських та будівельних робіт, які не мають воєнного характеру або призначення;

с) транспорту й навантаження-розвантаження матеріальних запасів, які не мають воєнного характеру або призначення;

д) торговельного підприємництва, прикладного мистецтва;

е) побутового обслуговування;

ф) комунальних послуг, які не мають воєнного характеру або призначення.

Жодного військовополоненого не дозволяється використовувати для виконання роботи, яка має шкідливий для здоров'я або небезпечний характер, якщо він з власної волі не береться за виконання такої роботи.

Важливо! Видалення мін або подібних до них пристроїв вважається небезпечною роботою.

Тривалість робочого дня військовополонених, включно із часом переїзду до місця виконання роботи й назад, не може бути надмірною й у жодному випадку не повинна перевищувати тривалості робочого дня, дозволеної для цивільних робітників у тому самому районі, які є громадянами держави, що тримає в полоні, і найняті для виконання такої самої роботи.

Держава, що тримає в полоні, військова влада та начальник табору, до якого належать такі військовополонені, несуть повну відповідальність за утримання військовополонених, піклування про них, поводження з ними та виплату винагороди за їхню працю.

7. КОШТИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Військовополонені одержують безпосередньо від влади, яка тримає їх, справедливу винагороду за працю. Розмір винагороди встановлюють влада. Держава, що тримає в полоні, повідомляє військовополоненим, а також державі, від якої вони залежать, через посередника держави-покровительки розмір установлені нею щоденної винагороди за працю.

Влада, яка тримає військовополонених, так само виплачує винагороду за працю військовополоненим, яких постійно призначають виконувати обов'язки або займатися кваліфікованими чи напівкваліфікованими справами у зв'язку з управлінням таборами, їхнім облаштуванням чи ремонтом, а також військовополоненим, яким наказують виконувати обов'язки духовного або медичного персоналу в інтересах їхніх товаришів.

8. ВІДНОСИНИ МІЖ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ ТА ВЛАДОЮ

8.1.Скарги військовополонених на умови полону

Військовополонені мають право подавати військовій владі, від якої вони залежать, клопотання стосовно умов полону, яким їх піддають.

Вони також мають необмежене право звертатися через довірену особу чи, якщо вони вважають це необхідним, безпосередньо до представників держав-покровительок, щоб звернути їхню увагу на

будь-які питання, з яких вони можуть мати скарги на свої умови полону.

8.2. Кримінальні й дисциплінарні санкції

Військовополонений підпорядковується законам, статутам і наказам, які є чинними у збройних силах держави, що тримає в полоні; остання є виправданою в уживанні юридичних або дисциплінарних заходів стосовно будь-якого скоєного військовополоненим порушення таких законів, статутів або наказів.

Військова влада й суди держави, що тримає в полоні, не можуть застосовувати до військовополонених будь-яких інших покарань, крім тих, які передбачено за такі самі правопорушення для осіб зі складу збройних сил зазначеної держави, які вчинили такі самі діяння.

Будь-які колективні покарання за індивідуальні діяння, тілесні покарання, тримання в приміщеннях без денного світла та взагалі будь-які види тортур або прояви жорстокості заборонено.

Держава, що тримає в полоні, не може позбавити жодного військовополоненого його звання або можливості носити відмітні знаки.

Стосовно жінок-військовополонених то їх права ідентичні чоловікам.

8.3. Дисциплінарні стягнення

Після відбуття військовополоненими накладених на них дисциплінарних стягнень або кримінальних покарань з ними не поводяться інакше, ніж з іншими військовополоненими.

У жодному випадку дисциплінарні стягнення не повинні бути негуманними, жорстокими або небезпечними для життя військовополонених.

Тривалість одного покарання в жодному випадку не може перевищувати 30 днів

Жінок-військовополонених, які відбувають дисциплінарні стягнення, тримають у приміщеннях окремо від чоловіків військовополонених і під безпосереднім наглядом жінок.

Військовополонений, на якого накладено дисциплінарне стягнення, не може бути позбавлений привілеїв, закріплених за його званням.

Військовополоненим, на яких накладено дисциплінарне стягнення, дозволено щоденно робити фізичні вправи та перебувати на свіжому повітрі протягом не менше двох годин.

Цим особам дозволено, на їхнє прохання, щоденно проходити медичний огляд. Вони отримують необхідну за станом їхнього здоров'я медичну допомогу, а за необхідності їх переводять до табірної лазарету чи до госпіталю.

Їм дозволено читати й писати, а також надсилати та одержувати листи. Проте видачу їм посилок та грошових переказів може бути відкладено до завершення покарання.

8.4. Судовий процес

Жодного військовополоненого не можна передавати до суду або засуджувати за дію, яка не заборонена законодавством держави, що тримає в полоні, або міжнародним правом, чинним на момент здійснення цієї дії.

Не можна чинити будь-якого морального чи фізичного тиску на військовополоненого, щоб примусити його визнати себе винним у порушенні, в якому його обвинувачують.

Жодного військовополоненого не можна визнати винним, якщо йому не було надано можливості захищатися в суді та допомоги кваліфікованого захисника чи консультанта.

9. ЗАКІНЧЕННЯ ПЕРЕБУВАННЯ В ПОЛОНІ ЗВІЛЬНЕННЯ ТА РЕПАТРІАЦІЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ

Військовополонених звільняють і репатріюють без зволікання після закінчення бойових дій.

Військовополонені, стосовно яких здійснюється кримінальне переслідування за злочин, що переслідується за обвинувальним актом, можуть бути затримані до закінчення суду, а якщо необхідно, то до завершення покарання. Таке саме положення застосовується й до військовополонених, засуджених за злочин, що переслідується за обвинувальним актом.

Сторони конфлікту повідомляють одна одній прізвища будь-яких військовополонених, яких тримають під вартою до закінчення суду або до завершення покарання.

Сторони конфлікту домовляються про створення комісій для розшуку військовополонених, які розосереджені по всій країні, та для забезпечення їхньої репатріації з якомога меншою затримкою.

10. СМЕРТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Влада, що тримає у полоні, дбає про те, щоб ті військовополонені, які померли в полоні, були поховані гідно, та, якщо це можливо, за обрядами релігії, до якої вони належали, а також про те, щоб місця поховання померлих оберігалися, були доглянуті й позначені так, щоб їх завжди можна було знайти. Якщо це можливо, померлих, які були військовополоненими та яких тримала в полоні одна й та сама держава, ховають в одному місці.

Померлих військовополонених ховають в окремих могилах, якщо непереборні обставини не змушують ховати їх у братській могилі.

Тіла піддають кремації лише з нагальних потреб гігієни, з огляду на релігію померлого або згідно з висловленим бажанням померлого стосовно цього. У випадку кремації цей факт зазначається у свідоцтві про смерть разом з поясненням мотивів.

З приводу кожного випадку смерті чи тяжкого поранення військовополоненого, які спричинені або стосовно яких є підозра, що вони спричинені вартувим, іншим військовополоненим чи будь-якою іншою особою, а також з приводу кожного випадку смерті з невідомих причин, держава, що тримає в полоні, негайно розпочинає офіційне слідство.

Якщо розслідуванням встановлено провину однієї чи більш, ніж однієї особи, то держава, що тримає в полоні, уживає всіх необхідних заходів для переслідування судовим порядком винної особи чи винних осіб.

Висновок.

Знання положень Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року дозволить конкретизувати напрями державної політики щодо посилення безпеки військовополонених. Окрім цього забезпечить ефективну реалізацію норм міжнародного гуманітарного права в цій сфері органами державної влади, збройними силами України, цивільним населенням, у тому числі при плануванні та здійсненні операцій у період збройних конфліктів як міжнародного так і не міжнародного характеру.

Література:

1. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення 27 лютого 2022 року)